

კონკურენტული რისკები აგრობიზნესში და მათი შემცირების გზები

თამარ ლაზარიაშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასისტენტ-პროფესორი

სტატიაში შესწავლილია აგრობიზნესის განვითარების ტენდენციები საქართველოში, გაანალიზებულია ამ სფეროში არსებული კონკურენტული რისკები, შეფასებულია სახელმწიფოს როლი აგროსასურსათო ბიზნესის განვითარებაში. შესაბამისი მეთოდების გამოყენებით გამოვლენილია აგრობიზნესის განვითარების ხელშემშლელი ფაქტორები და მოცემულია მათი გადაჭრის გზები, შემუშავებულია დასკვნები და მოცემულია აგრობიზნესში კონკურენტული რისკების შემცირების რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: აგრობიზნესი; კონკურენტული უპირატესობა; კონკურენცია; კონკურენტული რისკის შემცირება.

აგრობიზნესი გამორჩეული სფეროა საქართველოში, მას განვითარების დიდი პოტენციალი გააჩნია. საქართველოს აქვს რეალური შესაძლებლობა იმისა, რომ მნიშვნელოვნად გაზარდოს აგროსასურსათო პროდუქტების წარმოება. 2004-2017 წლებში საქართველოში მიმდინარე ეკონომიკური რეფორმების შედეგად ქვეყანამ საგრძნობი ეკონომიკური ზრდა განიცადა. მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა ბიზნესგარემო. მშპ საშუალოდ 7%-ით გაიზარდა. ამის მიუხედავად, ქვეყანა კვლავ დიდი გამოწვევების წინაშე დგას: უმუშევრობის მაღალი დონე, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის დაბალი მაჩვენებელი, სოფლის მეურნეობის სფეროში მომუშავე თვითდასაქმებულთა დაბალი პროდუქტიულობა, სიღარიბე (განსაკუთრებით რეგიონებში, სოფლად) და ა.შ. აგრობიზნესის განვითარება დღეს საქართველოში ძალიან მნიშვნელოვანია, ვინაიდან მოსახლეობის 42.8% (1,591.9 ათასი ადამიანი) სოფლად ცხოვრობს (2016 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით) ^[1], ხოლო 2015 წელს დასაქმებულთა 48.6% სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და მეტყვეობა, თევზჭერა, მეთევზეობაშია დასაქმებული. 2015 წლის მონაცემებით, სოფლის მეურნეობის წილი მშპ 9.1%-ს შეადგენს. საქართველოს აგრობიზნესის განვითარებისკენ მიმართული მიდგომა უნდა აერთიანებდეს კომპლექსურ და სტრატეგიულ მეთოდებზე დაფუძნებულ სპეციალურ ღონისძიებებს, რომელთა განხორციელების შედეგად გაუმჯობესდება სოფლად მცხოვრებთა ყოფა და ამავდროულად, უკეთ იქნება დაცული კულტურული მემკვიდრეობა და ბუნებრივი გარემო.

ბაზრის ფუნქციონირებას მუდმივად თან ახლავს განუსაზღვრელობა. აღნიშნულის გამო აგრობიზნესის განვითარება გარკვეულ რისკფაქტორებზეა დამოკიდებული. მნიშვნელოვანია განვსაზღვროთ ის აძირითადი მიკროეკონომიკური რისკები, რომლებიც გავლენას ახდენენ აგრობიზნესის განვითარებაზე. მათ მიეკუთვნება: საკუთრების ფორმა, ფირმის წილი ბაზარზე, ფირმის ფინანსური მდგომარეობა, ბუნებრივი ფაქტორებით გამოწვეული რისკები, მოსახლეობის შემოსავლები, სიღარიბის დონე, ინვესტიციური მიმზიდველობა, საკადრო პოტენციალი, ინოვაციური პოტენციალი, წარმოების ორგანიზაცია და სხვა. ასევე ცალკე უნდა შეფასდეს ფინანსური, საკრედიტო და კონკურენტული რისკები. რისკებს შორის ასევე გასათვალისწინებელია: ბიზნეს საქმიანობის მცირე გამოცდილება, მეწარმეობრივი უნარების განვითარების დაბალი დონე და სხვა. მიკროეკონომიკური რისკების შეფასებისას აუცილებელია გარესამეწარმეო ფაქტორების გათვალისწინება (საკანონმდებლო ბაზა, ეკონომიკური პოლიტიკის მიმართულებები, კონიუქტურის ცვლილება და სხვა). ნებისმიერი მეწარმისთვის აუცილებელია სარისკო ალტერნატივებისა და სიტუაციების საფუძვლიანი ანალიზი და რისკების მართვის ძლიერი სისტემის შექმნა. რისკებისგან სამეწარმეო საქმიანობის დაცვის საუკეთესო საშუალებას სწორი ანალიზი, სიტუაციის მართებული შეფასება და ჩამოყალიბებული სამეწარმეო საქმიანობის დაზღვევის მექანიზმის გამოყენება.

აგრობიზნესში ფინანსური რისკების თავისებურება დაკავშირებულია წარმოების სეზონურობასა და დაზანდებების შედარებით გვიან ამოგებასთან. ის უპირველესად ეხება მოკლევადიან და გრძელვადიან კრედიტებს. მოკლევადიანი კრედიტები გამიზნულია საბრუნავი საშუალებების, საწვავ-საცხები მასალების, სასუქების, შხამ-ქიმიკატების, სათესლე მასალის და ა.შ. შექმნასთან, ხოლო რაც შეეხება გრძელვადიან კრედიტებს, მისი მიზანია ახალი მშენებლობის, ტექნიკისა და მოწყობილობების, ჯიშის პირუტყვის და ა.შ. შექმნა.

თანამედროვე ეკონომიკაში, აგრარული რისკების ანალიზსა და მართვას, ასევე მათგან დაზღვევას, დიდი ყურადღება ექცევა, რაც სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებს საშუალებას აძლევს იმოქმედონ თავისუფლად და დაიცვან ბიზნესი მოულოდნელი უარყოფითი მოვლენებისაგან.

აგრობიზნესში კონკურენტული ბრძოლა ძირითადად კერძო საკუთრებაზე დაფუძნებული წარმოების პირობებში მიმდინარეობს. დღეს ამ სექტორის ყველა დარგში და ქვედარგში პროდუქტების თითქმის 100% კერძო სექტორში იწარმოება. მაგრამ ერთგვარი დისბალანსია კერძო საკუთრებაში წარმოებული პროდუქტების მოცულობასა და მიწის ფართობებს შორის [2, 101].

2016 წელს აგრობიზნესის სექტორში პროდუქციის მთლიანი გამოშვება 2.3%-ით აღემატება 2015 წლის ანალოგიურ მონაცემს. 2016 წელს, სოფლის მეურნეობის პირველადი პროდუქციის გამოშვება, 2012 წელთან შედარებით, გაზრდილია 40.4%-ით, ხოლო გადამამუშავებელ სექტორში 18.0%-იანი ზრდა ფიქსირდება. აგროსასურსათო სექტორის წილი ქვეყანაში შექმნილ მთლიან შიდა პროდუქტში, 2016 წლის წინასწარი მონაცემებით, 15.8 %-ს შეადგენს, მაშინ, როდესაც იგივე მაჩვენებელი 2012 წელს 14.6 %-ს .

2016 წელს, საქართველოს აგროსასურსათო პროდუქტების ექსპორტი 88 ქვეყანაში განხორციელდა. 2016 წლის მონაცემებით, საქართველოდან ექსპორტირებულია 692.2 მლნ აშშ დოლარის ღირებულების აგროსასურსათო პროდუქცია, რაც 13.1%-ით აღემატება 2015 წლის და 35.6%-ით აღემატება 2012 წლის ანალოგიურ მონაცემებს. აღნიშნულ პერიოდში, ქვეყნის მთლიან ექსპორტში აგროსასურსათო პროდუქციის ხვედრითი წილი 33%-ს შეადგენს. ძირითადად ექსპორტირებულია: თხილი (26%), ღვინო (16%), სპირტიანი სასმელები (13%), მინერალური და მტკნარი წყლები (12%), მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი (5%), თევზის ფქვილი (2%), უალკოჰოლო გაზიანი სასმელები (2%), ციტრუსი (2%) და სხვა. 2016 წელს, საქართველოში აგროსასურსათო პროდუქციის იმპორტი განხორციელდა 105 ქვეყნიდან. 2016 წლის მონაცემებით, საქართველოში იმპორტირებულია 1.1 მლრდ აშშ დოლარის ღირებულების აგროსასურსათო პროდუქცია, რაც 4%-ით ნაკლებია წინა წლის მაჩვენებელზე. ქვეყნის მთლიან იმპორტში აგროსასურსათო პროდუქციის ხვედრითი წილი 14.7%-ს შეადგენს. ძირითადად იმპორტირებულია: თამბაქო (10%), ხორბალი (8%), შაქარი (6%), შინაური ფრინველის ხორცი (5%), შოკოლადის ნაწარმი (5%), მცენარეული ზეთი (4%), ფქვილოვანი საკონდიტრო ნაწარმი (3%), საკვები დანამატები (3%) და სხვა.

აგრობიზნესში რისკის წარმოშობა დაკავშირებულია წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციის პირობებთან. მისი გამოვლენის ფორმებია: მოთხოვნისა და მიწოდების წონასწორობის ცვლილება და შესაბამისად საბაზრო ფასის ცვლილება; კონკურენტული ბრძოლის გაძლიერება; სატრანსპორტო და პროდუქციის შენახვის ტარიფების გაზრდა და ა.შ.

საქართველოს მნიშვნელოვანი სასოფლო-სამეურნეო პოტენციალი აქვს. შესაძლებელია დღევანდელი, ფერმერული და აგროინდუსტრიული წარმოების ხუთჯერ გაზრდა. სოფლის მეურნეობის განვითარებას ძალზე დადებითი სოციალური შედეგებიც მოყვება. ამდენად, ამ სექტორის შემდგომი განვითარება სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია როგორც ქვეყნის უსაფრთხოების, ისე სტაბილურობისთვის.

ფინანსური რისკების შესწავლა აგრობიზნესის განვითარებისათვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პირობაა. მცირე შემოსავლების გამო ამ სახეობის რისკების შესამცირებლად მნიშვნელოვანია ფინანსური რესურსების მოზიდვა. ამ მხრივ ფირმების მდგომარეობა არასტაბილური და სტაგნაციურია. აგრობიზნესში მიკროეკონომიკური რისკების ზემოქმედებას მნიშვნელოვნად ზრდის ბუნებრივი ფაქტორები. ამ სფეროში სამომხმარებლო ღირებულება ბუნებრივი ძალებითაც იქმნება. მიმდინარე და გრძელვადიან პერიოდებში გასათვალისწინებელია დაზღვევის გავლენა რისკების შემცირებაზე (განსაკუთრებით აქტუალურია მოსავლის დაზღვევა).

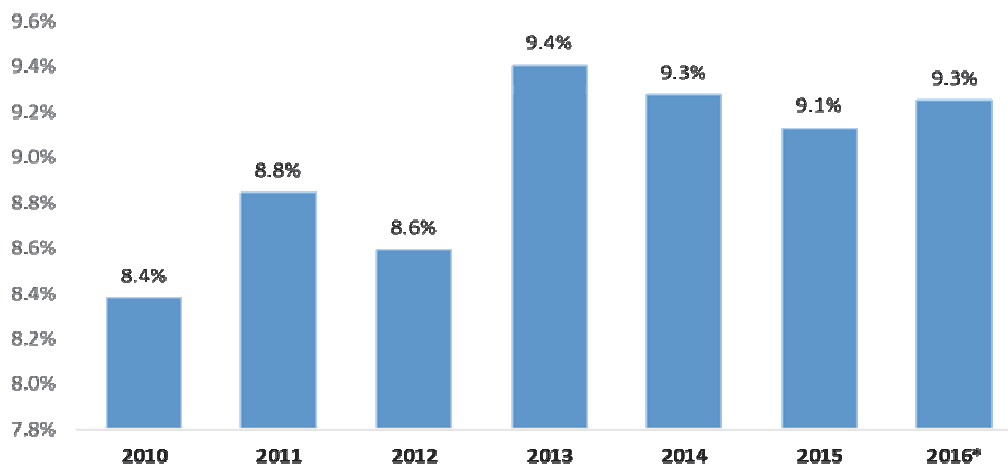
აგრობიზნესის განვითარებაში მნიშვნელოვანია ახალი მომხმარებლის მოზიდვა არსებულ და ახალ ბაზრებზე პროდუქტის ცნობადობისა და რეპუტაციის დამკვიდრების გზით. მომხმარებლის მოზიდვა პირდაპირ კავშირშია გაყიდვების ზრდის შესაძლებლობასთან. კონკურენტული რისკების შეფასების დროს გასათვალისწინებელია საწარმოებისა და ინდივიდუალური შემოსავლების დონე. დაბალი შემოსავლები, სიღარიბის მაღალი დონე უარყოფითად აისახება წარმოების ფაქტორთა და პროდუქტების მოთხოვნაზე. გამოკვლევებით კონკურენტულ რისკ-ფაქტორთა შორის დასახელებულია: საკრედიტო რესურსების სიმცირე. საგადასახადო სისტემა, ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობა, პროდუქტების იმპორტი, არასამართლიანი კონკურენცია^[3].

გამოკითხულთა უმეტესობა კონკურენტულ რისკებად მიიჩნევს ტექნოლოგიების განუვითარებლობას, ასევე სასათბურე მეურნეობის განვითარების დაბალ დონეს, რაც აფერხებს პროდუქციის ზრდას, გამომდინარე იქიდან, რომ სოფლის მეურნეობის პროდუქცია ხასიათდება სეზონურობით, განსაკუთრებით ზამთარში ქართველი ფერმერები ვერ უზრუნველყოფენ პროდუქციის წარმოებას და ამ პერიოდში ძირითადად იმპორტირებული პროდუქციით არის გაჯერებული ბაზარი. ამიტომ, მნიშვნელოვანია ლოჯისტიკის განვითარება, რათა პროდუქცია აკმაყოფილებდეს სტანდარტებს და ადგილობრივი ბაზარიც გაჯერდეს ქართული პროდუქციით.

აგრარული სექტორისათვის მუდმივი რისკის ფაქტორია სტიქიური მოვლენები, რაც აზარალებს სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებსა და შედეგად მნიშვნელოვან ნეგატიურ გავლენას ახდენს ეკონომიკაზე. საქართველოში სტიქია ძირითადად გვევლინება მიწისძვრების, წყალდიდობის, ზვავებისა და სეტყვის სახით. ჩვენი ქვეყნის გეოგრაფიული რელიეფიდან გამომდინარე სასოფლო-სამეურნეო მოხმარების მიწები იმგვარად არის განაწილებული, რომ ზღვის დონიდან 500 მეტრ სიმაღლეზე მდებარეობს მხოლოდ მიწების 39%, უფო ზემოთ 500-1000მეტრზე- 29%, 21%- 1000-1500 მეტრ სიმაღლეზე, ხოლო 11% 1500 და უფრო ზემოთ ^[4].

სოფლის მეურნეობის წილი საქართველოს მშპ-ში, % (პირველადი წარმოება)[5]

დიაგრამა: 1

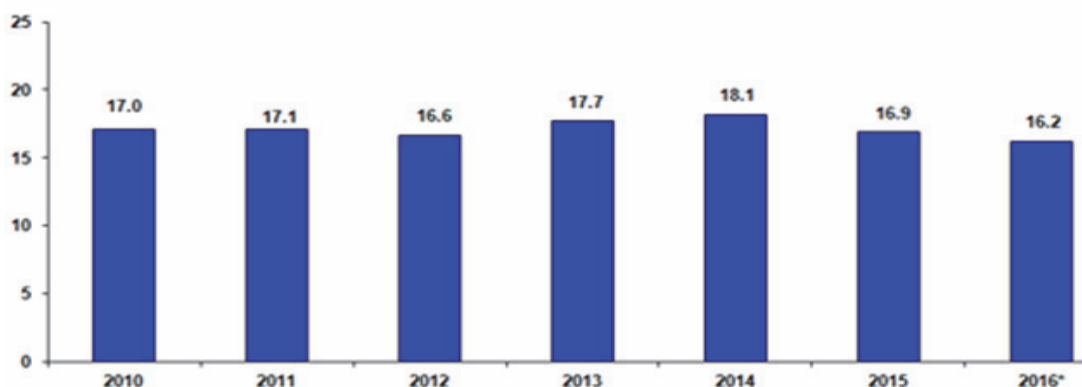

მიუხედავად საქართველოში არსებული ბუნებრივ-კლიმატური და რესურსული პირობებისა, აგრარული სექტორის განვითარების ტემპი საგრძნობლად ჩამორჩება სხვა დარგებს და შესაბამისად მისი წილი ეკონომიკაში ძალიან დაბალია. თუმცა, ბოლო პერიოდში აგრარულ სექტორში წარმოების ნომინალური ზრდა დაფიქსირდა, რაც უმეტესწილად განპირობებულია სასოლო-სამეურნეო პროდუქციის ფასების ან გამოშვების რაოდენობის ზრდით.

მშპ-ში აგრარული სექტორის წილი წლების მიხედვით მერყევი ტენდენციით ხასიათდება. თავის მაქსიმუმს 2013 წელს 9.4%-ით მიაღწია, მას შემდეგ მომდევნო ორი წლის მონაცემებით კლება ახასიათებს, საბოლოოდ 2016 წელს მშპ-ში აგრარული სექტორის წილი მხოლოდ 9.3%-ს შეადგენს (დიაგრამა 1).

აგრობიზნესის მთლიანი გამოშვების წილი ქვეყნის ეკონომიკის მთლიან გამოშვებაში, %

დიაგრამა: 2

აგრობიზნესის მთლიანი გამოშვების წილი ქვეყნის ეკონომიკის მთლიან გამოშვებაში, ბოლო რამდენიმე წელია (2010 წლიდან) უმნიშვნელოდ იცვლება. 2014 წლიდან აგრარული სექტორის გამოშვების წილი კლებულობს (საშუალოდ 0.95%-ით წელიწადში) და 2016 წლისთვის 16.2 %-ს შეადგენს (დიაგრამა 2) [6].

აგრობიზნესის განვითარების შემაფერხებელი ძლიერი ფაქტორია სიღარიბის მაღალი დონე სოფლად. სოფლის მეურნეობის დარგში დასაქმებულთა ხელფასები კი ქვეყანაში დასაქმებულთა საშუალო ხელფასის მხოლოდ 64%-ს შეადგენს. ამასთან გამოკითხვები ცხადყოფს, რომ ბოლო წლებში სიღარიბის დონის შემცირებისა და კეთილდღეობის ამაღლების მხრივ თითქმის არაფერი შეცვლილა. ქალაქსა და სოფელს შორის შემოსავლების განსხვავება ძალიან დიდია, ეს იმ პირობებში როცა ქვეყნის მოსახლეობის თითქმის 55% სოფლად მცხოვრებია. სასურველია სახელმწიფოს მხრიდან შემუშავდეს შესაბამისი პროექტები, წახალისდეს აგრობიზნესის სფეროს საქმიანობები, შეიქმნას სასაწყობო მეურნეობები^[7]. აგრობიზნესის განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი ქვეყანაში აგროდაზღვევის განვითარებაა. ეს მნიშვნელოვნად შეამცირებს აგროსფეროში არსებულ რისკებს და ხელს შეუწყობს აგრარული სექტორის დაკრედიტების მოცულობის ზრდას. ამრიგად, საერთაშორისო გამოცდილებისა და საქართველოს აგრარულ ბაზარზე დღევანდელი მდგომარეობიდან გამომდინარე, სახელმწიფოს შეუძლია დიდი წვლილი შეიტანოს აგრობიზნესში კონკურენტული რისკების შემცირებაში. ამისათვის საჭიროა რეგულირდებოდეს სტრატეგიული და ადმინისტრაციული საკითხები: სტატისტიკური მონაცემების შექმნა ცალ-ცალკე აგროზონებზე, რაშიც

ადგილობრივი ორგანოების ჩართულობაა საჭირო; ფერმერებისათვის ტრენინგების ჩატარება და მათთვის კონსულტაციების გაწევა; სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის ხელმისაწვდომობა, ტექნოლოგიური სიახლეების გაცნობა; სათესლე, საწამლი თუ სასუქების ხარისხის კონტროლზე აყვანა; აგროდაკრედიტების მიღების გაიოლებისა და გაიაფების ხელშეწყობა და ა.შ.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური www.geostat.ge
2. ხარაიშვილი ე., კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში, თბილისი, 2011. გვ.101.
3. გაეროს განვითარების პროგრამა (2008), ჰუმანური განვითარების ანგარიში 2007/2008.
4. საქართველოს რელიეფი - სიმაღლეობრივი დახასიათება. [http:// geografian.wordpress.com](http://geografian.wordpress.com)
5. www.geostat.ge
6. www.geostat.ge
7. ლაზარიშვილი თ. აგრობიზნესის განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორები და მათი დაძლევის გზები საქართველოში. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „ეროვნული ეკონომიკების მდგრადი განვითარების აქტუალური პრობლემები“, პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი, თბილისი, 10-11 ივლისი, 2015.

Competitive Risks in Agribusiness and the Ways for Reducing them

Tamar Lazariashvili

Assistant Professor

Iv. Javakhishvili Tbilisi state university

S u m m a r y

The paper studies the trends of agribusiness development in Georgia, analyzes the existing competitive risks in this field and assesses the role of the state in the development of agri-food business. While assessing competitive risks, the level of income of enterprises and individuals should be taken into consideration. Attraction of new customers by increasing the awareness and reputation of a product on new and existing markets is very important. The factors hindering the development of agri-business are identified in the paper by applying appropriate methods; the ways to solve the problems are suggested, conclusions are developed and recommendations for reducing competitive risks in agri-business are provided.

Key words: *agribusiness; competitive advantage; competition; reduction of competitive risks.*